

NAJBOLJ BRANE KNJIGE KOT PRILOŽNOST ZA BRANJE MANJ BRANIH KNJIG

Samo Rugelj

Uvod

O osnovnih parametrih delovanja slovenskih splošnih knjižnic je bilo statistično analiziranega in napisanega že kar nekaj, zato v uvodu samo nekaj podatkov, ki bodo bolje osvetlili nadaljevanje mojega članka:

- a) letna količina izposojenega gradiva v splošnoizobraževalnih knjižnicah (v letu 2006 po podatkih Statističnega urada RS za leto 2008); skoraj 25 milijonov enot, oziroma več kot 12 na prebivalca Slovenije,
- b) knjižnični standard pri nabavi knjig 60 proti 40 v korist neleposlovja proti leposlovju in 70 proti 30 v korist literature za odrasle proti mladinski literaturi,
- c) najbolj brane knjige izven kanona, ki šteje za domače branje, in priročnikov »à la« *Varna vožnja* in *Leksikon imen*, so prevodno leposlovje, opazno nagnjeno k lahkotnejšim žanrom, bodisi ljubezenski ali pa kriminalni romani,
- d) domači avtorji so »konkurenčni« zgolj pri mladinski literaturi, pri leposlovju za odrasle se v primerjavi z izposajo lahkega prevodnega leposlovja zgolj sem ter tja izposodi kak slovenski roman.

Slovenske splošne knjižnice nekoč in danes

Še pred tridesetimi oziroma štiridesetimi leti, torej v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, so imele knjižnice za založnike kakovostnega leposlovja manjši pomen. Razvoj slovenskih knjižnic je tedaj zaostajal za razvojem javne knjižnične mreže v drugih državah, tako da knjižnice niso bile ključen poslovni partner založništvu. V Sloveniji so knjižnice leta 1965 pokupile dobre tri odstotke letne vrednosti knjižne proizvodnje, leta 1969 celo manj kot dva odstotka. Razmere so danes precej drugačne: po nekaterih ocenah so splošne knjižnice kupec tudi do tretjine naklade posameznega knjižnega naslova, v neka-

terih primerih celo do štiri petine (tako Andrej Blatnik v prejšnji številki revije Knjižnica). Poleg tega so slovenske knjižnice glede na nekatere druge knjižnične mreže v tujini naredile velik korak naprej tako v informacijskem kot tudi kvantitativnem smislu, saj se je količina izposojenega gradiva od leta 1990 do leta 2006 povečala za trikrat (z nekaj manj kot osem milijonov na skoraj 25 milijonov izposoj). Slovenske splošne knjižnice so se torej modernizirale, sanirale ter stabilizirale in postale najpomembnejše kulturne ustanove na Slovenskem, ki imajo letno več kot devet milijonov obiskov (v povprečju si obiskovalci vsakič izposodijo nekaj manj kot tri knjige), če seveda primerjamo tiste institucije, ki jih morajo ljudje obiskati osebno (z razliko od recimo televizije, ki jo lahko konzumirajo iz svojega domačega naslanjača). V to skupino namreč spadajo še gledališča, ki jih je denimo leta 2006 obiskalo 840 000 ljudi (kar pomeni, da gre v povprečju letno v gledališče manj kot vsak drugi Slovenec) in kinodvorane, ki so imele leta 2006 približno 2,6 milijona obiskovalcev (oziroma Slovenec gre v kino 1,3-krat letno). Ostalih kulturnih prostorov tukaj ne obravnavamo, saj jih ne povezuje tako istovrstna dejavnost. Poleg ogromnih kvantitativnih kriterijev, ki jih zadnja leta vse bolj zadovoljujejo splošne knjižnice s svojim knjižnim in neknjižnim programom, pa se, vsaj kolikor sem uspel razbrati iz dostopnih raziskav in osebnih izkušenj, v tem času ni niti približno enake pozornosti posvečalo tudi kvalitativni analizi, torej sami kvaliteti izposoje in sledenju izposojanosti zahtevnejših knjig, tako iz risa leposlovja kot neleposlovja.

Pomembnost knjižnic v sedanjem trenutku

Že leta poslušamo in beremo o dominantnem položaju Mladinske knjige v slovenskem založniškem prostoru, pri čemer pogosto pozabljam, da sta bila pred dvajsetimi leti poleg nje na področju slovenskega knjižnega založništva izrazito močna še najmanj dva igralca, Državna založba Slovenije in Cankarjeva založba, ki sta skupaj z Mladinsko knjigo tvorila t. i. veliki trojček. V procesu osamosvojitve, privatizacije založb in njihove nadaljnje poslovne usmeritve pa se je Mladinska knjiga izkristalizirala v edinega res močnega dediča prejšnje ureditve, pri čemer je ob boljši izhodiščni osnovi k njenemu sedanjemu položaju gotovo bistveno prispevala tudi učinkovita poslovna strategija, ki je na eni strani seveda prilagodila knjižni program tržnim razmeram, oziroma kupcem, a hkrati na drugi strani izdajanje knjig zadržala kot svojo osnovno dejavnost.

Podobno je bilo tudi s knjižnicami, ki se jih v zdajšnjih časih pogosto krivi kot odgovorne za slabo knjigarniško prodajo knjig. A hkrati je knjižnični sistem zgolj korektno in vse bolj učinkovito opravljal svojo osnovno dejavnost (seveda ob solidnem financiranju s strani državnih in občinskih institucij), torej izposoje knjižnega ter neknjižnega gradiva obiskovalcem ter izobraževalno-informacijsko

funkcijo na posameznem geografskem področju, ki ga določena knjižnica pokriva. Gotovo bi bili izposoja ter moč in pomen knjižnic v tem trenutku manjši, če bi se vzporedno z enako intenzivnostjo razvijalo tudi knjigarniško področje, ki bi se moralo v zadnjih dveh desetletjih, če bi hotelo biti konkurenčno knjižničnemu, prestrukturirati tako v konceptualnem kot tudi vsebinskem in informacijskem smislu.

Glede na to, da je sistem splošnih knjižnic javni sektor, se lahko iz sedanjega stanja veliko potegne za prihodnost. Splošne knjižnice so v tem trenutku namreč moderen in izjemno dobro obiskan kulturni sistem, ki tudi v prihodnosti omogoča dvig splošne kulturne zavesti in izobrazbe tistega dela prebivalstva, ki zahaja vanje. Hkrati pa lahko knjižnice ob šolskem sistemu pomembno prispevajo k prepoznavanju posameznih človeških talentov na določenem geografskem področju ter omogočajo njihovo katapultiranje v polno realizacijo njihovih predispozicij.

Najbolj brane knjige kot pretnja in kot priložnost

Če pogledamo mesečno lestvico najbolj izposojenih knjig v splošnih knjižnicah, med prvimi stotimi prevladujejo že prej omenjene knjige lahkotnejšega žanrskega prevodnega leposlovja, ki dosegajo nekje med štiristo in šeststo izposoj mesečno. Če v sistemu Cobiss naključno izberemo nekaj knjig z lestvice ter preštejemo, koliko izvodov posameznega naslova so splošne knjižnice odkupile, hitro vidimo, da se število giblje nekje med štiristo in petsto, s tem da določeni naslovi dosegajo tudi višje številke (recimo razvpiti primer Da Vincijeve šifre, ki ga splošne knjižnice premorejo v kar tisoč izvodih). Tovrstne knjige tako predstavljajo ključne kvantitativne in finančne investicije splošnih knjižnic, obenem pa nikoli ni bila pojasnjena oziroma razjasnjena kvalitativna relacija med številom odkupljenih knjig in njihovo družbeno pomembnostjo. Oziroma drugače; kje je po mnenju splošnih knjižnic meja oziroma dolžnost zagotavljanja posameznega popularnega knjižnega naslova s strani knjižnic. Visoke količine odkupljene tovrstne literature namreč izvablja predpostavko, da splošne knjižnice ne samo podlegajo trendu knjižne profanacije, ki smo mu priča v zadnjih letih z vse večjim izdajanjem knjig, ki omogočajo večjo izposajo, hkrati pa, glede na visok knjižnični odkup, založnikom že tu povrnejo vse vložene stroške, ampak ta trend celo generirajo, ga povečujejo oziroma ga tudi spodbujajo. Da je to tako, pričajo tudi zadnje poteze založnikov tovrstne literature, ki v prvem krogu posamezno knjigo izdajo zgolj v 500 ali 600 izvodih v trdi vezavi ali pa hkrati izdajo trdo in mehko vezavo posameznega naslova (pri čemer je trda izdana nekje v nakladi 500 ali 600 izvodov). Skoraj vso prvotno naklado tega naslova, ki ima, ne glede na majhno razliko v produkcijskih stroških, bistveno višjo ceno kot kasnejša ali hkratna

mehka vezava, pokupijo knjižnice, nekatere naše založbe pa celo središče svojega poslovnega delovanja usmerjajo na izdajanje tovrstnih naslovov, ki jih skoraj izključno prodajajo knjižnicam, le malo pa tudi drugje (kar ustvarja svojevrstno negativno selekcijo, saj knjižnice na ta način favorizirajo založbe s trivialnim programom, ki jim skoraj ni treba skrbeti za sekundarne trge, na »suhem« pa puščajo tiste z resnejšim programom, ki na sekundarnih trgu nimajo veliko možnosti).

Gotovo ni ena prihodnjih nalog nabavne politike knjižnic, da kar se da ostro zamejijo nakup tovrstne literature, saj jim ravno ta zagotavlja tako številno občinstvo in obisk, a hkrati bi morala biti meja oziroma obseg nabave tovrstne literature natančneje predstavljena ter tudi upoštevana. To je seveda zgolj ena stran medalje. Z obilno ponudbo berljivih knjig so knjižnice uspele doseči, da živijo, da je v njihovih prostorih živahen pretok bralcev in drugih obiskovalcev, da so knjižnice prostor srečevanj, ne pa muzejski objekt, ki je samemu sebi namen. Ravno obilen pretok prebivalcev določenega kraja knjižnicam in knjižničarjem omogoča lociranje tistega propulzivnega dela prebivalstva, ki se želi in hoče dvigniti nad lestvice najbolj branih knjig, ki želi svoj čas uporabiti tako za zahtevnejše leposlovje in branje humanistike ter drugega družboslovja ali naravoslovja, posledično torej izobraževanja na tem področju itn. Tukaj pa seveda vidim eno najpomembnejših nalog knjižnic in knjižničarjev v prihodnosti: ko pride bralec k pultu z novim paketom izposojenih knjig ali pa, morda rahlo zmeden tava med policami, lahko knjižničar začne s subtilnim procesom izobraževanja takega bralca, ki ob ustreznih knjigah lahko hitro napreduje v svoji dejavnosti. Ob pultu, kjer ima knjižničar v računalniku hipoma na voljo celotno dotedanjo izposojajo posameznega bralca in s tem njegove preference, lahko senzibilen knjižničar nagovori bralca, ga opozori na knjižne novosti z zainteresiranega področja, mu sugerira že izdane knjižne naslove, ki bi dopolnile obstoječo sliko itn. Če uporabim modernejšo primerjavo, znano tistim, ki naročajo knjige preko Amazona: ko kako od zelenih knjig vržete v nakupovalno košarico, vam inteligentno programirani spletni portal ponudi še pol ducata vsebinsko podobnih knjig, klikanje po njih pa odpira nove in nove naslove, ki se od prvotne teme seveda vse bolj oddaljujejo, obenem pa razpirajo tisto, kar je Chris Anderson tako učinkovito opisal v knjigi Dolgi rep (ta konec tega leta izide tudi pri nas). Več kot pol milijona včlanjenih v slovenske knjižnice (natančneje 540 000 članov leta 2006, kamor je treba seveda prišteti tudi družinske satelite članov, ki celotno številko s knjižnicami povezanih Slovencev gotovo premaknejo krepko čez polovico celotnega prebivalstva) nam v primerjavi s številom TV naročnikov, ki jih je bilo istega leta po podatkih zadnjega Statističnega letopisa nekaj več kot 600 tisoč, kaže, da slovenske splošne knjižnice pri svojem bralstvu zajemajo iz praktično celotnega bazena aktivnega prebivalstva.

Zaključek

Da bi se vse to udejanilo v praksi, je seveda v prihodnosti potrebno nameniti še več energije in moči ter seveda tudi dodatnih denarnih sredstev za izobraževanje knjižničarjev in hkrati del njihovih delovnih aktivnosti usmeriti proti najpropluzivnejšemu delu prebivalstva, ki ga najbolj brane knjige morda zanimajo le kratek čas, potem pa so pripravljeni iskati naprej, pri čemer jim lahko še kako pomagajo tudi knjižničarji. Naj za konec v ilustracijo povem primer iz praktične izkušnje: pred nekaj dnevi sem si ogledal program dogodkov za mesec marec v lokalni knjižnici, sicer eni najboljših v Sloveniji, moderni, novi in veliki, ki se ponaša s podatkom, da letno organizira preko šeststo različnih prireditev. Tudi letošnji marec bo tam pester, dogodki se bodo vrstili eden za drugim, predavanja o zdravem življenju, uporabi kemikalij, učinkoviti komunikaciji, eksotičnih potovalnih izkušnjah itn., si bodo podajale roke in, upajmo, pritegnile tudi veliko poslušalcev. Lepo je videti, kako knjižnice postajajo raznoliki prostori komunikacije, kjer se odvijajo mnogotere teme, podajajo različni pogledi in napajajo vsakovrstna mišljenja.

Nekaj pa je po mojem mnenju s to sliko vendarle narobe; knjižnice sem od mladih nog dojemal kot prostor, od koder diši po leposlovju, ko sem bil malce starejši, pa tudi po esejistiki, družboslovju in podobnih rečeh. Toda tovrstnih tem v marčevskem programu te knjižnice skoraj ne zasledim, saj je na sporedu samo en literarno-družboslovno-humanistično-esejistični dogodek, samo en častitljivi gost bo govoril o tem, sicer širokem segmentu knjig in splošnega obzorja, samo en človek bo povzdigoval poslušalce, kot je napovedano, predvsem srednješolce, v vrhove narodove biti ter nacionalne zavednosti. Žal ne bo nikogar drugega, ki bi s svojo pojavo, karizmo in besedo bralce navduševal za ideale in ideje, ki so prvotno vznikali ravno v knjižnicah, v svojih časih tudi prostorih druženja vrhunskih intelektualcev z raznoterih področij in se kasneje udejanili v pisani besedi. In tu se skriva velika priložnost knjižnic in knjižničarjev: v množici obiskovalcev, ki jim vsak dan prihajajo na vrata, je treba intenzivneje iskati in spodbujati tiste, ki bi lahko v prihodnosti postali srčika naroda (in, da ne bomo premalo ambiciozni, tudi Evrope in sveta), da bo ta lahko ostal in se razvijal še naprej.

Mag. Samo Rugelj je urednik revije Bukla in knjižne zbirke Premiera pri založbi UMco.

Naslov: Gasparijeva 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: samo@umco.si